

В. М. Шаповал

КОНСТИТУЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Київ – 2018

*Рекомендовано до друку
правлінням Центру політико-правових реформ*

Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) /
В.М. Шаповал – К.: Москаленко О.М., 2018. – 56 с.

Брошура містить Конституцію Французької Республіки 1958 р. у перекладі на українську мову Володимира Шаповала та його вступну статтю.

Брошура адресована всім, хто цікавиться питаннями конституціоналізму.

ISBN 978-966-2214-13-0

© В. М. Шаповал, 2018
© Центр політико-правових реформ, 2018

ПЕРЕДМОВА

Конституційна історія Франції є чи не найбагатшою на події порівняно з іншими європейськими країнами. Саме в цій країні в XVI ст. у зв'язку з прагненнями обмежити абсолютну владу короля уперше почали вживати термін «основний закон» («основні закони»), хоча про конституцію як акт з юридичними якостями основного закону, тобто як акт найвищої сили, тоді не йшлося.

В інтелектуальному середовищі саме Франції у XVIII ст. на ґрунті здобутків європейської політико-правової думки були сформульовані ідеї народного суверенітету і розподілу влад, а також багато інших, сенсуально сполучених з ними ідей, що в наші дні сукупно становлять основи теорії світового конституціоналізму.

Серед таких ідей особливе місце належить теорії установчої влади. Першими відповідні тези сформулювали окремі представники школи природного права, але вигляду завершеної теорії вони набули завдяки Е. Сійєсу – активному учаснику політичних процесів у Франції кінця XVIII - початку XIX ст. Згідно з цією теорією конституція як основний закон є актом установчої, первинної за характером влади, що належить безпосередньо народу. Одночасно конституція трактується як, по суті, інструмент встановлення фактично похідних від установчої влади і тому вторинних влад – законодавчої, виконавчої та судової.

Відповідно до теорії установчої влади юридична природа конституції як основного закону і природа так званих формальних законів принципово різняться: якщо конституція – це акт установчої влади, з чого виводиться її найвища сила, то формальні закони визначаються актами законодавчої влади або, вужче, актами органу законодавчої влади, чим пояснюється їх субординованість, насамперед за силою, конституції. Прикметно, що поняття формального закону як акта, прийнятого «народним представництвом» (парламентом) і підписаного королем (главою держави), уперше було запроваджене у кінці XVIII ст. також саме у Франції.

Визначну роль у царині світового конституціоналізму відіграла французька Декларація прав людини і громадянина 1789р., в основу якої покладені ідеї невідчужуваних природних прав, а також свободи і рівності (рівноправності) індивідів. Цей акт був першим в Європі норма-

тивним каталогом прав і свобод, які мають характер суб'єктивних прав і відповідно зобов'язують владу. Декларація і сьогодні має суттєве регулятивне значення: у преамбулі чинної Конституції Франції встановлено, що «французький народ урочисто заявляє про прибічність правам людини і принципам національного суверенітету, які були визначені в Декларації 1789 року». В юридичній практиці Франції положення Декларації за юрисдикційними властивостями не відрізняють від положень власне Конституції. Крім того, частина її формулювань запозичена авторами міжнародних документів з прав людини, вони так або інакше відтворені в основних законах, прийнятих у різних країнах світу.

Декларація прав людини і громадянина була згодом включена до структури Конституції Франції 1791р., яка разом з прийнятим того самого року у Польщі Законом про управління були першими в Європі конституціями з юридичною якістю основного закону. Після Конституції 1791р. і до наших днів у Франції було прийнято або видано, за оцінками різних французьких авторів, ще від чотирнадцяти до шістнадцяти конституцій чи актів конституційної значущості, і у більшості з них є запозичення з тексту Декларації або прямі посилання на неї.

Прикметно, що у процесі державно-правового розвитку Франції були застосовані практично усі відомі способи прийняття так званих народних конституцій, тобто таких, що прийняті обраним народом представницьким органом (установчими зборами, парламентом) або прийняті чи затверджені народом на референдумі. В 1814р. тут була видана Конституційна хартія, яка вважається першою у світі октроюваною (дарованою) монархом конституцією, і яка у першій половині XIX ст. послугувала за взірець для частини інших європейських країн. До того ж у хартії уперше в практиці світового конституціоналізму було вжито термін «глава держави».

Конституційній історії Франції відомі різні форми конституції (основного закону). Майже усі конституції цієї держави і акти конституційної значущості були систематизованими основними законами, тобто єдиними нормативними актами найвищої сили. Як відомо, така форма конституції домінує у практиці світового конституціоналізму. Разом з тим іншу форму мала Конституція Франції 1875р. – сукупність трьох актів найвищої сили. Ця форма конституції характеризується як несистематизований основний закон. У наші дні вона прийнята в таких країнах, як Австрія, Канада і Швеція. З Конституцією 1875р. було пов'язане й запровадження форми органічного закону. Відповідні офіційні назви мали прийняті того самого року за звичайною законодавчою процедурою виборчі закони, за якими

не визнавалася порівняно вища сила. Органічність цих законів убачалася в тому, що вони мали забезпечувати організацію державних інститутів, установлених Конституцією.

З початку революції XVIII ст. у Франції неодноразово встановлювався, змінювалися або ліквідовувалися різні режими, що, як правило, означало прийняття або видання нових конституцій або актів конституційної значущості. Як результат, відбувалася кардинальна зміна чи коригування прийнятої форми державного правління. Так, на початку XIX ст. на заміну республіканській формі правління в таких її історичних версіях, як директорія і консульство, прийшла монархічна форма (за термінологією французьких авторів – Перша імперія). Згодом відбулися зміни і в рамках самої монархічної форми: Першу імперію заступила так звана реставрована монархія з династією, що правила до революції XVIII ст. Але в обох цих випадках відповідна форма була вже не абсолютною феодальною, а обмеженою, конституційною монархією.

Зміни форми державного правління мали місце і у подальшому. Після революції 1848р. почався період Другої республіки, протягом якого було прийнято дві конституції, які уперше на європейському континенті запровадили інститут президента держави, що обирався на загальних виборах. Але на відміну від США, де президенту конституційно належить вищою навча влада, за змістом конституцій 1848р. і 1851р. президент взагалі домінував у сфері владарювання. Якщо спочатку строк, на який обирали президента, був визначений у чотири роки, то згодом його збільшили до десяти. Другу республіку за чотири роки заступила Друга імперія. В короткий період між Другою імперією і Третьою республікою мав місце досвід диктатури пролетаріату у формі паризької комуни.

Найбільш довготривалим виявився період Третьої республіки, яка існувала з 70-х років XIX ст. до Другої світової війни. Прийнята на початку цього періоду Конституція 1875р. запровадила нову для тогочасного світового конституціоналізму форму державного правління – парламентську республіку, яка значною мірою копіювала парламентську монархію, що на той час еволюційним шляхом склалася у Великобританії.

Майже відразу після закінчення Другої світової війни почався період Четвертої республіки, ознаменований прийняттям Конституції Франції 1946р. Ця Конституція зберігала парламентсько-республіканську форму державного правління. Зокрема, президент обирався на спільному засіданні палат парламенту, а уряд був визначений політично відповідальним виключно перед нижньою палатою. Проте за умов неодноразового обрання до парламенту представників від значної кількості

політичних партій, відсутності стійкої парламентської більшості і по суті перманентної внутріполітичної «турбулентності» нерідко виникали урядові кризи. Усе це супроводжувалося перманентними спробами коригувати конституційний лад: у період 1946–1958р.р. у парламент було внесено майже сто пропозицій про внесення змін до основного закону.

У 1958р. ситуація значно ускладнилася у зв'язку з гострим внутріполітичним конфліктом з приводу перспектив воєнних дій, що вже кілька років перед тим відбувалися в колоніальному Алжирі. За таких обставин на початку червня того самого року був прийнятий спеціальний конституційний закон, згідно з яким уряду, щойно очоленому Ш.деГоллем, надавалося право схвалити проект нової Конституції з наступним його винесенням на референдум. І хоча в цьому законі визначався не тільки порядок підготовки, розгляду і прийняття Конституції, а й принципи, що мали бути покладені в основу її змісту, парламент тим самим фактично відсторонився від здійснення належних йому відповідних повноважень.

Проект нової Конституції розробила група експертів на чолі з міністром юстиції, якого відносили до близького оточення Ш.деГолля. За деякими свідченнями, положення проекту стосовно статусу президента обговорювалися і були загалом сформульовані на зустрічах глави уряду і міністра юстиції. Тому Ш.деГолля нерідко визнають реальним автором Конституції Франції 1958р., а встановлений відповідно до неї порядок організації і функціонування держави характеризують як «голлістський режим», або як «режим особистої влади» президента. Така оцінка зумовлена й тим, що ще 1946р. у згодом визнаній історичною промові у м. Байє Ш.деГолль окреслив порядок організації і здійснення влади, вбачаючи за необхідне визнати за президентом роль арбітра «у випадках політичних розбіжностей» і гаранта «національної незалежності».

Розроблений групою експертів проект Конституції був обговорений на міжміністерському рівні і після чого переданий до консультативного конституційного комітету, який розглянув його і запропонував певні поправки. До складу цього комітету входили члени, призначені урядом і визначені палатами парламенту з власного складу. Надалі проект розгляк дався урядом, який частково погодився з поправками, і найвищим органом адміністративної юрисдикції, що здійснив його правову експертизу. На початку вересня 1958р. уряд схвалив текст проекту і виніс його на референдум. Чинна Конституція Франції була прийнята на референдумі 28 вересня, з чим розпочався період П'ятої республіки.

На сьогодні до Конституції 1958р. сімнадцять разів вносилися зміни. Серед них виділяються ті, що відбулися у 1962р. і стосувалися виборів

Президента. За оцінками багатьох французьких юристів застосований у цьому випадку порядок внесення змін не відповідав самій Конституції, адже проект відповідного акта за рішенням Президента був прямо винесений на референдум. При цьому Президент послався на частину першу ст.11 Конституції 1958р., згідно з якою на референдум може бути винесений «будь-який законопроект стосовно організації публічних влад».

Важливе значення мали зміни до Конституції 1958р., що були внесені 1992р. і засвідчили процес європейської інтеграції, передбачивши, зокрема, передачу частини «суверенних прав» так званим наднаціональним організаціям. За результатами цих змін конституційний текст доповнили новим розділом, актуальна назва якого «Про Європейський Союз».

Значними можна вважати зміни від 1995р., які стосувалися предмета і порядку проведення референдуму, а також діяльності парламенту і статусу його членів. Знаковим було зменшення у 2000р. строку, на який обирають Президента, з установлених, починаючи з останньої чверті ХІХ ст., семи років до п'яти. У 2005р. до преамбули Конституції 1958р. було включене положення стосовно «прав і обов'язків, визначених Хартією про довілля», що означало закріплення на національному рівні права людини на безпечне довілля та інших екологічних прав. Через два роки після цього Конституція 1958р. була доповнена майже революційною з огляду на національну історичну традицію статтею, згідно з якою «ніхто не може бути присуджений до смертної кари».

Однак найбільше число статей було змінено і доповнене у 2008р., коли відбулася комплексна ревізія Конституції 1958р. Відповідні зміни стосувалися більшості її розділів, хоча значна частина цих змін мала відношення до статусу різних адміністративно-територіальних одиниць, а також до організації і повноважень утворюваних в їх межах органів.

Вагомими були й тодішні зміни, якими визначалися права парламентських фракцій, і останні конституювалися фактично як органи палат Парламенту. Одночасно до конституційного тексту був доданий розділ про Захисника прав, а також зроблені уточнення щодо участі Франції в Європейському Союзі і визначені умови ратифікації Лісабонського договору 2007р. – базової угоди щодо принципів функціонування ЄС, покликаної замінити так звану європейську конституцію, ідею якої не змогли реалізувати. Тоді ж встановили, що одна й та сама особа не може бути Президентом більше ніж два строки підряд.

Конституція 1958р., на відміну від більшості інших основних законів, не містить окремого розділу, присвяченого правам і свободам, хоча в її преамбулі проголошено «прибичність правам людини..., які були визна-

чені в Декларації 1789 року, підтверджені і доповнені у преамбулі Конституції 1946 року, а також правам і обов'язкам, визначеним у Хартії про довкілля 2004 року». Разом з тим в окремих статтях сформульовані принципи, які мають основоположне значення у визначенні правового статусу індивіда. За приклад слугують положення ст.1 Конституції 1958р., згідно з якими держава «забезпечує рівність перед законом усіх громадян», і положення ст.66 про те, що «ніхто не може бути свавільно позбавлений свободи».

Однією з характерних особливостей Конституції 1958р. є те, що вона зафіксувала державне гасло (девіз) – коротке словесне формулювання, яке виражає певні ідеї, визнані суспільними цінностями. Сучасна практика встановлення державного гасла була започаткована саме у Франції у період революції XVIII ст. І сьогодні в ст.2 Конституції встановлено, що девізом республіки є «Свобода, Рівність, Братерство». В цій статті задекларовано також принцип республіки з традиційним для раніше прийнятих у країні основних законів формулюванням – «правління народу, здійснюване народом для народу». Таке формулювання відображає загальний сенс принципу народного суверенітету.

Про суверенітет народу прямо йдеться у ст.3 Конституції 1958р.: «Національний суверенітет належить народу, який реалізує його через своїх представників і через референдум». Як відомо, ідея народного суверенітету набула завершеності у XVII-XVIII ст., коли в Європі розпочався або поглибився процес формування національних держав. У зв'язку з цим народний суверенітет визначали як національний суверенітет. Практично одночасно визнали феномен політичної нації, відмінної від нації як етнічної спільноти і по суті тотожної народу як сукупності усіх громадян або як сукупності усіх виборців. У сучасному трактуванні народний суверенітет – це суверенітет саме політичної нації.

За змістом Конституції 1958р. уперше в практиці світового конституціоналізму було запроваджено форму державного правління, що в науці визначається як змішана республіканська, або, за оцінкою французького юриста і політолога М. Дюверже, напівпрезидентська республіка. До головних ознак цієї форми правління, яка сполучає риси парламентської і президентської республік, віднесені, по-перше, дуалізм або дихотомія виконавчої влади, що на практиці означає розподіл повноважень у відповідній сфері між урядом на чолі з його главою і президентом за умов політичної відповідальності уряду виключно перед парламентом

і, по-друге, конституційне визначення президента як арбітра або (та) гаранта у визначених основним законом сферах державного життя.

Значна частина статей Конституції 1958р. присвячена визначенню статусів ключових ланок державного механізму. Так, в її ст.5 встановлено, що «Президент Республіки доглядає за додержанням Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічних влад, а також наступництво держави..., є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності і додержання міжнародних договорів», а у ст.64 зафіксовано, що Президент є «гарантом незалежності судової влади».

Концепцію президентського арбітражу запропонували ще у період формування Третьої республіки, пов'язуючи її з неприпустимістю визначення за президентом ролі лідера парламентської більшості і керівника уряду. Тогочасні ідеї щодо президентського арбітражу були укорінені в концепції королівської влади, запропонованій Б.Констаном на початку ХІХ ст. Цей автор виділяв королівську владу як лише формальну складову виконавчої влади і визнавав її за «посередницьку» і «нейтральну», покликану забезпечувати «єдність і узгодженість» функціонування державної влади в цілому. Відповідній концепції кореспондували таку форму державного правління, як парламентську монархію.

Коментуючи цитовані положення ст.5 Конституції 1958 р., одні сучасні французькі автори стверджують, що за їх змістом йдеться про політичний арбітраж, і Президент за згодою Парламенту і Уряду на чолі з Прем'єр-міністром повинен або може вирішувати спори між ними, не втручаючись у здійснення їх повноважень. Для здійснення такого арбітражу Президент, зокрема, уповноважений призначати референдум за пропозицією Уряду або за спільною пропозицією обох палат Парламенту. При цьому він повинен діяти у виняткових і екстрених випадках, якщо виникає гостра кризова ситуація. Інші автори вбачають за змістом відповідних положень юридичний за характером президентський арбітраж і сприймають цей зміст як такий, що передбачає вирішальну роль Президента у сфері державного владарювання. Деякі навіть характеризують Президента як «вождя держави» або «національного гіда».

Характерно, що положення про президента як арбітра або, частіше, як гаранта містяться в ряді новітніх основних законах, прийнятих в інших країнах, причому з різними формами державного правління. Іноді глава держави конституційно визначений арбітром або гарантом навіть у парламентських монархіях (наприклад, в Іспанії). Очевидно, що в різних країнах, залежно від форми правління, конституційні положення,

які містять такі визначення глави держави, можуть різнитися за своїм суспільно-політичним призначенням і за наслідками їх правореалізації.

Положення про президента як арбітра або як гаранта нерідко слугують за обґрунтування тези про передбачувані, або приховані, повноваження президента. Звідси спроби визнати і по суті довільно сформулювати такі повноваження президента, що прямо не зафіксовані в конституції або законах, але нібито випливають з відповідних положень. Такий підхід може означати можливість визнання за президентом фактично абсолютної влади. Це не відповідає призначенню конституції, яка покликана обмежувати владу, гарантуючи права і свободи та максимально чітко окреслюючи компетенцію ключових ланок державного механізму.

Згідно з Конституцією 1958р. Президент обирається шляхом загальних і прямих виборів строком на п'ять років. Такий порядок виборів був запроваджений за результатами відповідних змін, внесених у 1962р. (про їх юридичну проблемність йшлося вище). Попередньо вибори Президента мали непрямий і складний характер. У Конституції 1958р. і в законах віковий ценз для кандидатів у Президенти не визначено, що є нехарактерним для практики світового конституціоналізму. Тому французькі автори дискутують з приводу того, чи є цей ценз таким, як для кандидатів у депутати нижньої палати, або таким, як для кандидатів у члени верхньої палати Парламенту. Як зазначалося, одна й та сама особа не може бути Президентом два строки підряд.

Конституція 1958р. забезпечила Президенту статус значущого глави держави і наділила його суттєвими повноваженнями у сфері виконавчої влади, частину з яких він здійснює на власний розсуд і без контрасигнування (скріплення) його відповідних актів Прем'єр-міністром та, за необхідності, міністром чи міністрами. Як свідчить політична історія сучасної Франції, владні можливості і власний розсуд Президента залежать від ступеня його підтримки у Парламенті (від наявності так званої президентської більшості) і від суспільного авторитету особи, що обіймає посаду Президента. При цьому в реалізації деяких повноважень Президента його розсуд зумовлений об'єктивними обставинами. Зокрема, він формально на власний розсуд і без контрасигнування уповноважений призначати Прем'єр-міністра, але вимушений враховувати розстановку партійно-політичних сил у нижній палаті Парламенту, перед якою Уряд несе політичну відповідальність.

Згідно з Конституцією 1958р. Президент на пропозицію Прем'єр-міністра призначає інших членів Уряду і припиняє їх повноваження, тобто відстає (звільняє) з посади. За умов головування Президента в

Уряді останній має назву Ради міністрів. Президент підписує прийняті Радою міністрів нормативні акти. Він призначає на цивільні і військові посади на державній службі, є головнокомандувачем збройними силами, головує у спеціальних органах – вищих радах і комітетах національної оборони. Президент уповноважений вести переговори щодо укладання міжнародних договорів і ратифікувати їх. Але в усіх цих випадках акти Президента потребують контрасигнування з боку Прем'єр-міністра і, в разі необхідності, відповідального міністра чи міністрів.

З іншого боку, практично відразу після прийняття Конституції 1958 р. деякі її положення були інтерпретовані таким чином, що це призвело до розширення владних можливостей Президента. Наприклад, за духом і буквою основного закону відповідальність за національну оборону і зовнішню політику віднесена до функцій Прем'єр-міністра і Уряду в цілому, але на практиці відповідну функцію перебрав на себе тогочасний Президент Ш.деГолль, який спирався на парламентську більшість, сформовану фактично очолюваною ним політичною партією.

Згідно з Конституцією 1958 р. на пропозицію Уряду, сформульовану під час сесії Парламенту, або на спільну пропозицію палат Президент може винести на референдум законопроект з певних питань. Проте конституційні формулювання стосовно цих питань є надміру загальними, що не виключає можливість винесення на референдум по суті будь-якого законопроекту. Досвід референдуму 1962р., про який йшлося, засвідчив таку можливість. Важливим є те, що акт Президента про призначення референдуму не потребує контрасигнування.

Відповідно до ст.10 Конституції 1958р. до здійснення промугації, тобто підписання і офіційного опублікування, закону Президент може «вимагати від Парламенту нового обговорення закону або його окремих статей», що означає наділення його правом вето. При цьому застосування вето щодо закону про державний бюджет не передбачене. Однак, на відміну від інших країн зі змішаною республіканською формою державного правління, для подолання вето достатньо не кваліфікованої, а простої більшості голосів у палатах Парламенту, тобто більшості, на основі якої закон спочатку був прийнятий. Після консультацій з Прем'єр-міністром і головами палат Президент може розпустити нижню палату. У випадках застосування вето і розпуску нижньої палати Парламенту відповідні акти Президента також не потребують контрасигнування.

Серед повноважень Президента виділяється його право вживати «заходи» якщо згідно зі ст.16 Конституції 1958р. «інститутам Республіки, незалежності держави, цілісності її території загрожуватиме серйозна і

безпосередня небезпека і нормальне функціонування конституційних публічних влад буде припинене». Для прийняття відповідного рішення Президенту достатньо провести офіційні консультації з Прем'єр-міністром, головами палат Парламенту та Конституційною радою, причому акт щодо такого рішення не потребує контрасигнування.

Згідно зі ст.20 Конституції 1958р. «Уряд визначає і проводить політику нації. Він розпоряджається цивільною адміністрацією і збройними силами». Враховуючи зміст конституційно встановленого статусу Президента, ці положення не видаються такими, що мають абсолютне значення. Можливості їх реалізації значною мірою залежать від розстановки сил у Парламенті (передусім в його нижній палаті) і від міри політичної підтримки, що Президент має у середовищі конкретного скликання Парламенту.

У ст.21 Конституції 1958 р. передбачено, що «Прем'єр-міністр керує діяльністю Уряду. Він відповідальний за національну оборону..., здійснює регламентарну владу (наділений повноваженнями видавати підзаконні акти – В. Ш.) і призначає на цивільні та військові посади». Але і в цьому випадку владні можливості Прем'єр-міністра зумовлені наявністю або відсутністю у Парламенті «пропрезидентської» більшості. Тим самим трактування і реалізація відповідних положень основного закону зумовлені партійно-політичним балансом, що складається за результатами президентських і парламентських виборів. У період президентства Ш.деГолля цитовані положення ст.21 трактували так: Прем'єр-міністр керує діяльністю Уряду, але не самим Урядом, яким керує Президент.

Відповідно до Конституції 1958р. повноваження члена Уряду несумісні, зокрема, з мандатом члена Парламенту. Уряд несе колективну політичну відповідальність перед Парламентом: Національні Збори можуть виразити йому недовіру шляхом прийняття резолюції осуду.

Згідно з Конституцією 1958 р. Парламент складається з Національних зборів (нижня палата) і Сенату (верхня палата). Депутати Національних зборів обираються шляхом загальних і прямих виборів строком на п'ять років. Сенатори обираються виборчими колегіями, утворюваними в межах кожного з департаментів. До складу кожної з таких колегій входять депутати Національних зборів і регіональні радники (члени представницького органу влади, сформованого у регіоні, до якого територіально віднесений відповідний департамент), обрані в межах департаменту, генеральні радники (члени представницького органу влади, сформованого у конкретному департаменті) і делегати від представницьких органів самоврядування, сформованих у комунах – нижчих ланках

адміністративно-територіального устрою. Останні становлять переважну більшість членів виборчих колегій. Строк повноважень Сенату – шість років, але кожні три роки переобирається половина його складу. До 2003р. цей строк визначався у дев'ять років з оновленням складу палати на третину кожних три роки.

Головною функцією Парламенту об'єктивно є законотворення. В Конституції 1958р. порядок законотворення регламентовано досить детально: йому присвячена більшість статей, включених до розділу, що має назву «Про відносини між Парламентом і Урядом». Суб'єктами права законодавчої ініціативи визнано Прем'єр-міністра і членів Парламенту. Але якщо законодавчі ініціативи глави Уряду визначені як законопроекти, то члени Парламенту уповноважені ініціювати законодавчі пропозиції. Відповідно до регламентів палат Парламенту у процесі розгляду і ухвалення перші мають пріоритет перед другими. Тим самим Уряд в особі Прем'єр-міністра виступає головним ініціатором і, через парламентську більшість, на яку він спирається і яку фактично репрезентує, організатором законотворення.

Як відомо, у більшості конституцій сферу законодавчого регулювання не визначено. Це може трактуватися так, що парламент здатний приймати закони стосовно усіх можливих об'єктів правового регулювання. На практиці законодавчим регулюванням охоплюються здебільшого лише загальні питання вагомого суспільного значення, хоча ступінь їх загальності і рівень значущості визначається у кожній країні залежно передусім від традицій законотворення. До відповідних винятків віднесена Конституція 1958р., у ст.34 якої визначена не тільки сфера виключно законодавчого регулювання, а й сфера, де законом встановлюються «фундаментальні принципи» правового регулювання загалом. Питання поза цими сферами мають «регламентарний характер», тобто регулюються на основі підзаконних актів.

Не менш важливою функцією Парламенту є контроль за діяльністю Уряду, тобто парламентський контроль. Основною формою такого контролю виступає інтерпеляція, процедура якої була вперше конституційована саме у Франції в кінці XVIII ст. Сенс інтерпеляції в тому, що глава Уряду або окремих міністр повинні дати відповідь на внесений в нижню палату і підтриманий визначеною кількістю її членів письмовий запит. Відповідь на такий запит обговорюється і може спричинити постановку у палаті питання про недовіру Уряду.

Вагому роль у державному владарюванні відіграє Конституційна рада, яка є органом конституційного контролю. Притаманна Франції

особлива форма несудового (за деякими визначеннями – квазісудового) конституційного контролю відмінна від судового конституційного контролю, здійснюваного судами загальної юрисдикції або конституційним судом. Історично притаманна Франції форма конституційного контролю була першою у світі.

Ідею «охорони конституції» сформулював Е.Сійєс, який стверджував про необхідність з метою забезпечення верховенства конституції як основного закону створити «спеціальну політичну владу», яка могла б скасовувати закони, що суперечать конституції. Ця ідея уперше була реалізована в Конституції Франції 1799р., яка містила главу про охоронний сенат. Вона знайшла відображення і в деяких конституціях, прийнятих у наступному столітті, а у ХХ ст. у Конституції 1946р., яка передбачала створення конституційної комісії з відповідними повноваженнями, і в Конституції 1958р.

Конституційна рада уповноважена здійснювати виключно попередній конституційний контроль, тобто контроль щодо актів, які не вступили у силу. До таких відповідно віднесені парламентські акти (закони і регламенти палат), які ще не набули чинності, а також проекти референдних актів до їх винесення на всенародне голосування. Акти Президента та інших державних органів об'єктами контролю з боку Конституційної ради не виступають.

До складу Конституційної ради входять дев'ять членів, яких у рівній кількості строком на дев'ять років призначають Президент на власний розсуд і кожний з голів палат Парламенту на підставі висновків уповноваженої постійної комісії відповідної палати, причому кожних три роки кожен з цих суб'єктів призначає по одному члену. Голову Конституційної ради з її складу призначає Президент. Крім того, до складу Конституційної ради входять довічно колишні Президенти.

У Конституції 1958р. йдеться і про деякі інші важливі державні інститути. Зокрема, вона містить окремий розділ, присвячений Захиснику прав, якого звичайно характеризують як омбудсмана. Але, на відміну від більшості інших європейських країн, де запроваджено інститут парламентського омбудсмана, Захисника прав, виходячи з порядку його призначення, можна визначити як президентського омбудсмана. Детальний характер має конституційне регулювання щодо організації і здійснення влади на рівні адміністративно-територіальних одиниць.

За формою державного устрою Франція є унітарною державою. При цьому в країні вже протягом кількох десятиліть проводиться політика децентралізації і деконцентрації влади, яка набувала різних форм.

З метою урядування державна територія поділена на регіони, департаменти і комуни. У ст.72 Конституції 1958р. ці одиниці визначені як «територіальні колективи Республіки». Територіальними колективами визнані також заморські регіони і департаменти, заморські колективи та окремі колективи зі спеціальним статусом, більшість з яких є колишніми колоніальними володіннями Франції. На відміну від заморських регіонів і департаментів, що за статусом не відрізняються від регіонів і департаментів «материкової» Франції, заморські колективи, утворення яких було передбачене змінами до Конституції, прийнятими 2003р., наділені певними повноваженнями автономного характеру. Зокрема, в межах таких колективів за участю утворених тут представницьких органів влади можуть бути встановлені спеціальні податковий і митний режими.

Населення регіону, департаменту або комуни обирає представницький орган влади – відповідну раду. У свою чергу, рада зі свого складу обирає голову (в комунах – мера), який головує в раді і одночасно наділений виконавчими повноваженнями. В регіоні Корсика, який законодавчо визначений та віділений як «територіальна спільнота» і має певні ознаки територіальної автономії, населення обирає збори, повноваження яких можуть бути достроково припинені за рішенням Уряду.

Згідно зі ст.72 Конституції 1958р. у територіальних колективах діє призначений державний представник (префект або супрефект), який «представляє кожного члена Уряду, є на сторожі національних інтересів і забезпечує здійснення адміністративного контролю та виконання законів». Відповідно до законодавства префекта призначає Президент після обговорення відповідної кандидатури в Раді міністрів.

Порядок внесення змін до Конституції 1958р. визначено в її розділі XVI «Про ревізію Конституції». Ініціювати зміни уповноважений Президент, діючи за пропозицією Прем'єр-міністра, або члени Парламенту. На сьогодні усі чинні зміни до Конституції ініціював Президент. Зміна має бути прийнята палатами Парламенту в ідентичній редакції і затверджена на референдумі. Як альтернатива референдуму, проект ревізії Конституції, запропонований Президентом, може бути переданий на розгляд і затвердження до Парламенту, скликаному як спеціальний конгрес. У такому випадку проект вважається затвердженим якщо його підтримають три п'ятих від числа тих, хто голосував. Майже всі чинні зміни до Конституції затверджувалися саме конгресом.

Особливістю Конституції 1958р. є наявність в її тексті так званого незмінюваного положення: згідно з частиною п'ятою ст.89 республіканська форма правління не може бути предметом ревізії (зміни).

Неприпустимість скасування або зміни положень щодо республіканської форми чи інших визначальних або важливих положень передбачена у низці інших основних законів. Але відповідна традиція була започаткована саме у Франції, коли 1884р. конституцію доповнили застереженням про неприпустимість ревізії республіканської форми правління.

Запропонований переклад Конституції 1958р. зі змінами враховує особливості юридичної техніки, вживаної її авторами. Зокрема, на відміну від вітчизняної конституційної нормотворчості, коли для позначення однієї й тієї самої за сенсом і призначенням дії, як правило, використовуються однакові терміни і слова, автори Конституції 1958р. нерідко вживали різні лінгвістичні конструкції, що зовні збагачує текст та, ймовірно, спрощує його сприйняття «не посвяченими» у юриспруденцію.

КОНСТИТУЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1958р.

(станом на 1 січня 2018 р.,
авторський переклад)

ПРЕАМБУЛА

Французький народ урочисто заявляє про прибічність правам людини і принципам національного суверенітету, які були визначені (definis) в Декларації 1789 року, підтверджені і доповнені у преамбулі Конституції 1946 року, а також правам і обов'язкам, визначеним у Хартії про довілля 2004 року.

Відповідно до цих принципів і принципу вільного самовизначення народів Республіка пропонує заморським територіям, що продемонстрували бажання приєднатися, нові інститути, які ґрунтуються на спільних ідеалах свободи, рівності та братерства і мають сприяти демократичному розвитку.

Стаття 1

Франція – неподільна, світська, демократична і соціальна Республіка. Вона забезпечує рівність перед законом усіх громадян незалежно від їх походження, раси або релігії. Вона визнає всі віросповідання. Її організація є децентралізованою.

Закон (loi) створює всі можливості для рівного доступу чоловіків і жінок до представницьких мандатів і виборних посад, а також для їх участі на рівних засадах у діяльності в професійній і соціальній сферах.

РОЗДІЛ I

СУВЕРЕНІТЕТ

Стаття 2

Мова Республіки – французька.

Національна емблема – триколірний прапор: синій, білий, червоний.

Національний гімн – Марсельєза.

Девіз Республіки – Свобода, Рівність, Братерство.

Її принцип – правління народу, здійснюване народом для народу.

Стаття 3

Національний суверенітет належить народу, який здійснює його через своїх представників і шляхом референдуму.

Жодна частина народу або індивід не можуть узурпувати здійснення національного суверенітету.

Вибори можуть бути прямими або непрямыми залежно від порядку, передбаченого (prevues) в Конституції. Виборче право завжди є загальним і рівним, голосування - таємним.

Відповідно до визначених законом умов виборцями є повнолітні громадяни Франції обох статей, які користуються громадянськими і політичними правами.

Стаття 4

Політичні партії і об'єднання конкурують щодо волевиявлення на виборах. Вони утворюються і функціонують вільно. Вони зобов'язані поважати принципи національного суверенітету і демократії.

Вони сприяють реалізації принципу, сформульованому (enonce) у частині другій статті 1, з дотриманням умов, визначених (determinees) законом.

Закон гарантує плюралізм у вираженні думок і належну участь політичних партій і об'єднань у демократичному житті Нації.

РОЗДІЛ II

ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛІКИ

Стаття 5

Президент Республіки доглядає за додержанням (*veille au respect*) Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічних влад, а також наступництво держави.

Він є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності і додержання міжнародних договорів.

Стаття 6

Президент Республіки обирається строком на п'ять років на загальних і прямих виборах.

Одна й та сама особа не може бути Президентом більше ніж два строки підряд.

Особливості застосування цієї статті встановлюються (*fixees*) органічним законом (*loi organique*).

Стаття 7

Президент Республіки обирається абсолютною більшістю від поданих голосів. Якщо в першому турі виборів такої більшості не здобув жодний кандидат, через чотирнадцять днів проводиться другий тур. У ньому беруть участь двоє кандидатів, за яких було подано найбільше голосів у першому турі, враховуючи і випадок якщо один з кандидатів, які отримали найбільше голосів, зняв свою кандидатуру.

Проведення виборів проголошується Урядом (*Gouvernement*).

Вибори нового Президента проводяться не пізніше ніж за двадцять і не раніше ніж за тридцять п'ять днів до закінчення строку повноважень діючого Президента.

Якщо посада Президента Республіки буде з якоїсь причини вакантною, або якщо Конституційна рада за запитом Уряду абсолютною більшістю голосів її членів постановить рішення про наявність обставин, які переї шкоджають Президенту Республіки здійснювати свої повноваження, ці повноваження, крім передбачених у статтях 11 і 12 Конституції винятків,

тимчасово здійснює голова Сенату, а у випадку виникнення перешкод для їх здійснення головою Сенату – Уряд.

Якщо відповідна посада буде вакантною, або якщо Конституційна рада постановить рішення про наявність обставин, які перешкоджають Президенту здійснювати повноваження, голосування на виборах нового Президента відбувається, крім випадку якщо Конституційна рада засвідчить ситуацію форс мажору, не раніше ніж за двадцять днів і не пізніше ніж за тридцять п'ять днів після відкриття вакансії або після постановлення рішення про наявність зазначених обставин.

Якщо за сім днів до закінчення строку висування кандидатур одна з осіб, що вже зареєстровані як кандидати, не пізніше ніж за тридцять днів до відповідної дати була публічно визнана померлою або щодо неї було постановлене рішення про наявність обставин, які перешкоджають здійснювати повноваження Президента, Конституційна рада може постажити новити рішення про перенесення виборів.

Якщо до проведення першого туру один із зареєстрованих кандидатів помер або щодо нього постановлене рішення про наявність обставин, які перешкоджають здійснювати повноваження Президента, Конституційна рада оголошує про перенесення виборів.

У випадках смерті одного з кандидатів або постановлення рішення про наявність зазначених обставин щодо одного з кандидатів, за яких було подано найбільше голосів у першому турі, Конституційна рада оголошує про проведення нових виборів. За відповідних умов те саме відбувається у другому турі.

У цих випадках Конституційна рада повинна діяти згідно з правилами, визначеними у другій частині статті 61, або згідно з правилами щодо висування відповідних кандидатур, визначеними органічним законом, який передбачений у статті 6.

Конституційна рада може продовжити строки, встановлені в третій і п'ятій частинах, але голосування проводиться не пізніше ніж за тридцять п'ять днів після постановлення такого рішення. Якщо застосування цього положення призведе до перенесення дня виборів на дату після закінчення строку повноважень діючого Президента, він залишається на посаді до проголошення наступника.

У разі вакантності посади Президента Республіки або протягом періоду розгляду питання про наявність обставин, які перешкоджають Президенту здійснювати свої повноваження, і періоду виборів його наступника не можуть бути застосовані статті 49, 50 і 89.

Стаття 8

Президент Республіки призначає Прем'єр-міністра. Він припиняє повноваження Прем'єр-міністра згідно з його заявою про відставку Уряду.

На пропозицію Прем'єр-міністра він призначає інших членів Уряду і припиняє їх повноваження.

Стаття 9

Президент Республіки головує в Раді міністрів.

Стаття 10

Президент Республіки здійснює промудрацію протягом п'ятнадцяти днів після передачі до Уряду остаточного прийнятого закону.

До закінчення цього строку він може вимагати від Парламенту нового обговорення закону або його окремих статей. В такому обговоренні не може бути відмовлено.

Стаття 11

Президент Республіки на пропозицію Уряду, запропоновану під час сесії Парламенту, або на спільну пропозицію обох палат, які опубліковуються в Офіційному віснику, може винести на референдум будь-який законопроект стосовно організації публічних влад, реформ у сфері економічної, соціальної або екологічної політики і публічних служб, які забезпечують їх здійснення, а також стосовно ратифікації будь-якого договору, що не суперечить Конституції і має значення для функціонування інститутів.

Якщо референдум призначається за урядовою пропозицією, Уряд звертається до кожної палати Парламенту із заявою, яка обговорюється.

Референдум з питань, вказаних (mentionne) у першій частині, може бути призначений на пропозицію однієї п'ятої членів Парламенту, що підтримана однією десятою громадян, включених до виборчих списків. Відповідна ініціатива має форму законодавчої пропозиції і не може передбачати скасування будь-якого положення закону, промудраваного менше ніж за рік раніше.

Умови подання такої пропозиції і здійснення Конституційною радою контролю за дотриманням положень попередньої частини визначаються органічним законом.

Якщо пропозиція не була розглянута палатами Парламенту у строк,

встановлений в органічному законом, Президент Республіки виносить її на референдум.

Якщо пропозиція не була схвалена французьким народом, будь-яка інша пропозиція з того самого питання не може бути винесена на референдум до закінчення дворічного строку після дати попереднього голосування.

Якщо законопроект або законодавчу пропозицію схвалено на референдумі, Президент Республіки здійснює промудгацію відповідного закону протягом п'ятнадцяти днів після оголошення результатів голосування.

Стаття 12

Президент Республіки після консультації з Прем'єр-міністром і головами палат може розпустити Національні збори.

Загальні вибори відбуваються не раніше ніж за двадцять і не пізніше ніж за сорок днів після розпуску.

Національні збори збираються за власним правом (*plein droit*) у другий четвер після виборів. Якщо день такого зібрання припадає на період чергової сесії, сесія відкривається за власним правом палати строком на п'ятнадцять днів.

Новий розпуск не може бути здійснений протягом наступного після виборів року.

Стаття 13

Президент Республіки підписує видані Радою міністрів ордонанси (*ordonnances*) і декрети (*decrets*).

Він призначає на державні цивільні і військові посади.

Державні радники (члени Державної ради – В. Ш.), великий канцлер Почесного легіону, надзвичайні послы і посланники, старші радники Рахункової палати (*Cour des comptes*), префекти, державні представники в заморських колективах, визначених (*regies*) у статті 74, і в Новій Каледонії, генерали, ректори академій, директори центральних адміністрацій (*administrations centrales*) призначаються Радою міністрів.

Інші посади, які заміщуються Радою міністрів, а також умови делегування їй права призначення, що належить Президенту Республіки, для здійснення від його імені, визначаються органічним законом.

Інші посади, крім вказаних у частині третій, які через їх важливість для забезпечення прав і свобод або економічного і соціального життя

Нації заміщуються Президентом Республіки після отримання висновку постійної комісії відповідної палати, визначаються органічним законом. Президент Республіки не може здійснювати призначення якщо проти цього голосували три п'ятих членів комісії від числа тих, що брали участь у голосуванні. Законом визначаються постійні комісії, які уповноважені розглядати питання про призначення.

Стаття 14

Президент Республіки призначає надзвичайних послів і посланників в іноземних державах; іноземні надзвичайні послы і посланники акредитуються при ньому.

Стаття 15

Президент Республіки є головнокомандувачем збройних сил. Він головує у вищих радах і комітетах національної оборони.

Стаття 16

Якщо інститутам Республіки, незалежності держави, цілісності її території або виконанню міжнародних зобов'язань загрожує серйозна і безпосередня небезпека, і нормальне функціонування конституційних публічних влад припинене, Президент Республіки вживає необхідних заходів у зв'язку з такими обставинами після офіційних консультацій з Прем'єр-міністром, головами палат і Конституційною радою.

Він інформує Націю посланням.

Відповідні заходи повинні бути зумовлені наміром у найкоротші строки забезпечити конституційні публічні влади засобами виконання їх завдань. З цього приводу проводяться консультації з Конституційною радою.

Парламент збирається за власним правом.

Національні збори не можуть бути розпущені у період здійснення надзвичайних повноважень.

По закінченні тридцяти днів здійснення надзвичайних повноважень голова Національних зборів, голова Сенату, шістьдесят депутатів або шістьдесят сенаторів можуть звернутися до Конституційної ради із запитом щодо дотримання умов, сформульованих у першій частині. Вона невідкладно розглядає відповідне питання і надає висновок після закінчення шістьдесяти днів здійснення надзвичайних повноважень і у будь-який момент поза цим строком.

Стаття 17

Президент Республіки має право здійснювати помилювання на персональній основі.

Стаття 18

Президент Республіки зноситься з обома палатами Парламенту шляхом послань, які оголошуються в палатах і не обговорюються.

З відповідною метою він виступає у Парламенті, скликаному як Конгрес. Послання може бути оголошене за його відсутності і не є предметом голосування у Парламенті.

У міжсесійний період палати Парламенту спеціально збираються з цього приводу.

Стаття 19

Акти Президента Республіки, крім передбачених у статтях 8 (частина перша), 11, 12, 16, 18, 54, 56 і 61, контрасигнуються Прем'єр-міністром і, за необхідності, відповідальними міністрами.

РОЗДІЛ III

УРЯД

Стаття 20

Уряд визначає і проводить політику Нації.

Він розпоряджається (dispose) цивільною адміністрацією і збройними силами.

Він відповідальний перед Парламентом відповідно до умов і процедур, передбачених у статтях 49 і 50.

Стаття 21

Прем'єр-міністр керує діяльністю Уряду. Він відповідальний за національну оборону. Він забезпечує виконання законів. Згідно з положеннями статті 13 він здійснює регламентарну владу (pouvoir réglementaire) і призначає на цивільні і військові посади.

Він може делегувати повноваження міністрам.

У разі необхідності він заміщує Президента Республіки як головує чого в радах і комітетах, передбачених у статті 15.

У виняткових випадках він може за спеціальним дорученням заміщувати Президента на засіданнях Ради міністрів з конкретним порядком денним.

Стаття 22

У разі необхідності акти Прем'єр-міністра контрасигнуються міністрами, відповідальними за їх виконання.

Стаття 23

Повноваження члена Уряду несумісні з мандатом члена Парламенту (mandate parlementaire), професійним представництвом загальнонаціонального характеру і будь-якою публічною посадою або професійною діяльністю.

Умови заміщення носіїв таких мандатів, повноважень або посад встановлюються органічним законом.

Заміщення членів Парламенту відбувається відповідно до положень статті 25.

РОЗДІЛ IV

ПАРЛАМЕНТ

Стаття 24

Парламент приймає (vote) закони. Він здійснює контроль за діяльністю Уряду, а також оцінює публічну політику.

Парламент складається з Національних зборів і Сенату.

Депутати Національних зборів обираються на прямих виборах у кількості не більше п'ятисот семидесяти семи.

Сенат обирається на непрямих виборах у кількості не більше трьохсот сорока восьми. Він забезпечує представництво територіальних колективів Республіки.

Французи, які проживають за межами Франції, представлені в Національних зборах і Сенаті.

Стаття 25

Строк повноважень кожної з палат, кількість членів палат, їх винажок рода, умови обрання, положення щодо невикористаності і несумісності встановлюються органічним законом.

Він встановлює умови заміщення місць депутатів і сенаторів у випадках повного або часткового оновлення складу палати, до якого вони входять, або тимчасового заміщення у випадку обіймання депутатом або сенатором урядової посади.

Незалежна комісія, склад, організація і порядок діяльності якої встановлюються законом, надає висновок щодо законопроектів і законодавчих пропозицій про виборчі округи по виборам депутатів або про зміни у розподілі місць депутатів чи сенаторів.

Стаття 26

Член Парламенту не може бути переслідуваний, розшукуваний, арештований, затриманий або притягнений до суду за висловлювання або за голосування при здійсненні повноважень.

За вчинення злочинів або проступків член Парламенту може бути переслідуваний, арештований, а також до нього можуть бути застосовані інші превентивні або такі, що обмежують свободу, заходи лише з дозволу бюро палати, до складу якої він входить. Такий дозвіл не потрібен у разі затримання на місці злочину або набуття чинності відповідним судовим вироком.

Арешт, затримання, застосування превентивних або таких, що обмежують свободу, заходів стосовно члена Парламенту і його переслідування зупиняються на час проведення сесії якщо цього буде вимагати палата, до складу якої він входить.

Відповідна палата збирається за власним правом на позачергові засідання для вирішення питань, визначених у попередній частині.

Стаття 27

Будь-який імперативний мандат недійсний.

Право голосувати члени Парламенту реалізують персонально.

Органічним законом може як виняток передбачатися делегування права голосувати. У такому випадку члену Парламенту не може бути делеговано більше одного голосу.

Стаття 28

Парламент збирається за власним правом на чергову сесію, яка починається у перший робочий день жовтня і закінчується в останній робочий день червня.

Число днів засідань, які кожна палата проводить протягом однієї чергової сесії, не може бути більшим ніж сто двадцять. Сесійні тижні визначаються для кожної палати окремо.

Прем'єр-міністр після консультації з головою відповідної палати або з більшістю її членів може ухвалити рішення про додаткові дні сесії.

Дні і години засідань визначаються окремо регламентом кожної палати.

Стаття 29

Парламент збирається на позачергову сесію з визначеним порядком денним на вимогу Прем'єр-міністра або більшості членів Національних зборів.

Якщо позачергова сесія проводиться на вимогу членів Національних зборів, декрет про її закриття має бути виданий відразу після того, як Парламент вичерпав порядок денний, для розгляду питань якого був скликаний, але не пізніше ніж за дванадцять днів після скликання.

Прем'єр-міністр може вимагати скликання нової сесії до закінчення місяця, наступного після видання декрету про закриття сесії.

Стаття 30

За винятком випадків зібрання Парламенту за власним правом, позачергові сесії відкриваються і закриваються згідно з декретом, видад ним Президентом Республіки.

Стаття 31

Члени Уряду мають доступ до обох палат Парламенту. Їх заслуховують якщо вони цього вимагають.

Вони можуть скористатися допомогою уповноважених (commissaires) Уряду.

Стаття 32

Голова Національних зборів обирається на період легіслатури (скликання – В.Ш.) палати. Голова Сенату обирається після кожного часткового оновлення складу палати.

Стаття 33

Засідання палат Парламенту відбуваються публічно. Повний звіт про дебати у палатах опубліковується в Офіційному віснику.

Кожна палата може засідати в закритому режимі на вимогу Прем'єр-міністра або однієї десятої її членів.

РОЗДІЛ V

ВІДНОСИНИ МІЖ ПАРЛАМЕНТОМ І УРЯДОМ

Стаття 34

Законом встановлюються правила (regles) стосовно:

- громадянських прав і фундаментальних гарантій, які надаються громадянам для користування публічними свободами; свободи, плюралізму і незалежності засобів масової інформації; обов'язків громадян щодо їх особистих і майнових прав, здійснюваних у зв'язку з потребами національної оборони;

- громадянства, статусу і правоздатності (l'etat et la capacite) індивідів, сімейно-шлюбних відносин, спадкування і дарування;

- визначення злочинів (crimes) і проступків (delits) та передбачених за них покарань; кримінального процесу (procedure penale); амністії; створення нових судових юрисдикцій і статусу суддів;

- джерел, ставок і умов оподаткування; порядку грошової емісії.

Законом також встановлюються правила стосовно:

- порядку виборів до палат Парламенту і до місцевих зборів, а також до органів, які представляють французів, що проживають за межами Франції,

умови реалізації представницьких мандатів (mandats electoraux) і заміщення виборних посад у територіальних колективах;

- установа категорій публічних установ;
- фундаментальних гарантій, які надаються цивільним службовцям і військовим;
- націоналізації підприємств і передачі власності підприємств публічного сектору до сектору приватного.

Законом визначаються фундаментальні принципи:

- загальної організації національної оборони;
- вільного управління територіальними колективами, реалізація їх повноважень і доходів;
- освіти;
- охорони довкілля;
- режиму власності, речових прав (droits reels), а також цивільно-правових і комерційних зобов'язань;
- трудового права, права професійних спілок і соціального забезпечення.

Закони про фінанси визначають доходи і видатки держави з урахуванням умов і застережень, передбачених органічним законом.

Закони про фінансування соціального забезпечення визначають загальні умови щодо фінансового балансу у відповідній сфері з урахуванням передбачуваних надходжень, а також цілі видатків з урахуванням умов і застережень, передбачених органічним законом.

Програмні закони (lois de programmation) визначають цілі діяльності держави.

Програмні закони визначають довготривалу перспективу щодо державних фінансів з урахуванням необхідності урівноважувати фінансування сфери державного управління.

Положення цієї статті можуть бути уточнені і доповнені органічним законом.

Стаття 34-1

Палати можуть приймати резолюції з дотриманням вимог, встановлених органічним законом.

Пропозиції щодо резолюцій є неприйнятними і не можуть бути включені до порядку денного якщо Уряд вважатиме їх схвалення чи відхилення

таким, що означає відповідальність Уряду, або якщо вони передбачають вимогу такої відповідальності.

Стаття 35

Оголошення війни здійснює Парламент.

Уряд інформує Парламент про рішення направити підрозділи збройних сил до іншої країни не пізніше трьох днів після такого направлення, визначаючи відповідну мету. Ця інформація може бути обговорена у Парламенті, але без голосування.

Якщо підрозділи збройних сил направляються на строк, більший ніж чотири місяця, Уряд ініціює у Парламенті розгляд питання про продовження відповідного строку. Уряд може запропонувати Національним зборам ухвалити таке рішення як остаточне.

Якщо чотиримісячний строк закінчується у міжсесійний період, Уряд ініціює у Парламенті розгляд питання про його продовження з початком наступної сесії.

Стаття 36

Стан облоги (*l'état de siege*) вводиться Радою міністрів.

Його продовження на строк, більший ніж дванадцять днів, може бути здійснене тільки Парламентом.

Стаття 37

Питання, які не віднесені до сфери законодавчого регулювання, мають регламентарний характер.

Прийняті з цих питань законодавчі акти можуть бути змінені декретами, виданими з урахуванням висновків Державної ради (*Conseil d'Etat*). Акти, які будуть прийняті після вступу в силу цієї Конституції, можуть бути змінені декретами після встановлення Конституційною радою їх регламентарного характеру відповідно до попередньої частини.

Стаття 37-1

Закон і регламентарний акт (*reglement*) можуть включати положення експериментального характеру, які присвячені визначеним питанням і діють обмежено в часі.

Стаття 38

На обмежений час і з метою виконання своєї програми Уряд може вимагати від Парламенту дозволу шляхом видання ордонансів реалізовувати заходи, яких стосується законодавче регулювання.

Ордонанси видаються Радою міністрів з урахуванням висновків Державної ради. Вони вступають у силу після опублікування, але стають юридично нікчемними якщо законопроект про їх затвердження не буде внесений на розгляд Парламенту до закінчення строку, встановленого законом про делегування повноважень. Кожен з них затверджується окремо від інших.

Після закінчення строку, вказаного у першій частині, ордонанси з питань, що віднесені до сфери законодавчого регулювання, можуть бути змінені лише законом.

Стаття 39

Законодавча ініціатива належить Прем'єр-міністру і членам Парламенту.

Законопроекти (projets de loi) обговорюються в Раді міністрів після надання висновків Державною радою і вносяться до бюро однієї з палат. Законопроекти про фінанси і законопроекти про фінансування соціального забезпечення спочатку вносяться на розгляд до Національних зборів. Без урахування положень першої частини статті 44, законопроекти стосовно принципів організації територіальних колективів спочатку вносяться на розгляд до Сенату.

Законопроекти, які вносяться на розгляд до Національних зборів або до Сенату, повинні відповідати вимогам, встановленим органічним законом.

Законопроект не може бути включений до порядку денного якщо конференція голів постійних комісій палати, до якої спочатку він був внесений на розгляд, визначить, що вимоги, встановлені в органічному законі, не були дотримані. У випадку розбіжностей між конференцією голів постійних комісій палати і Урядом голова відповідної палати або Прем'єр-міністр звертаються із запитом до Конституційної ради, яка постановляє рішення протягом восьми днів.

У разі дотримання порядку, передбаченого законом, голова палати може передати законодавчу пропозицію (proposition de loi), внесену одним з членів палати, перед її розглядом у комісії для надання висновку Державною радою, за винятком випадків якщо відповідний член палати заперечує такій передачі.

Стаття 40

Законодавчі пропозиції і поправки (amendements) членів Парламенту не можуть розглядатися якщо внаслідок їх схвалення зменшаться публічні ресурси або збільшаться публічні витрати.

Стаття 41

Якщо у процесі законотворення буде з'ясовано, що законодавча пропозиція або поправка не стосуються законодавчого регулювання чи запропоновані за межами повноважень, делегованих відповідно до статті 38, Уряд або голова відповідної палати Парламенту може заявити про їх неприйнятність.

У випадку виникнення суперечностей між Урядом і головою палати Конституційна рада на вимогу тієї або тієї сторони у восьмиденний строк постановлює рішення з метою їх вирішення.

Стаття 42

Розгляд законопроектів або законодавчих пропозицій відбувається на засіданні за текстом, схваленим відповідною комісією із застосуванням статті 43, а в разі його відсутності – за текстом, що надійшов до палати.

Розгляд проектів ревізії Конституції (projets et des revision constitutionnelle), законопроектів про фінанси і законопроектів про фінансування соціального забезпечення відбувається у першому читанні в палаті, до якої вони були внесені, за текстом, представленим Урядом, а в інших читаннях – за текстами, що були передані з іншої палати.

Розгляд на засіданні будь-якого законопроекту або законодавчої пропозиції у першому читанні може розпочатися у палаті, до якої вони були внесені, через шість тижнів після їх внесення. Розгляд в іншій палаті може розпочатися через чотири тижні після передачі законопроекту або законодавчої пропозиції до цієї палати.

Положення попередньої частини не застосовуються якщо була застосована спрощена процедура із дотриманням вимог, передбачених у статті 45. Положення попередньої частини також не застосовуються щодо законопроектів про фінанси, законопроектів про фінансування соціального забезпечення і законопроектів про надзвичайний стан (etats de crise).

Стаття 43

Законопроекти і законодавчі пропозиції передають на розгляд до однієї з постійних комісій, кількість яких обмежена вісьмома в кожній палаті.

На вимогу Уряду або палати, до якої вони були внесені, законопроекти або законодавчі пропозиції передаються на розгляд до комісії, що для цього спеціально утворюється.

Стаття 44

Члени Парламенту і Уряд мають право вносити поправки. Це право реалізується на засіданні палати або в комісії згідно з правилами, визначеними регламентами палат у межах, визначених органічним законом.

Після початку дебатів Уряд може заперечувати розгляду будь-якої поправки, яка попередньо не розглядалася в комісії.

На вимогу Уряду в палаті, що розглядає законопроект, під час голосування тексту в цілому або його частини повинні ставитися на голосування тільки поправки, які були запропоновані або прийняті Урядом.

Стаття 45

Будь-який законопроект або законодавча пропозиція розглядаються в обох палатах Парламенту по чергово з метою схвалення ідентичного тексту. Без застосування статей 40 і 41, поправка є прийнятною до першого читання якщо вона навіть опосередковано пов'язана з відповідним актом.

Якщо у зв'язку з виникненням розбіжностей між палатами законопроект або законодавча пропозиція не були схвалені після двох читань у кожній палаті, або якщо Уряд вирішить застосувати спрощену процедуру, і конференції голів (органи, утворювані в обох палатах парламенту, до складу кожного з яких входять члени бюро відповідної палати і голови фракцій у палаті – В. Ш.) такому рішенню не заперечуватимуть, після одного читання в кожній палаті Прем'єр-міністр або, стосовно законодавчої пропозиції, спільно голови обох палат мають право скликати засідання змішаної (об'єднаної – В. Ш.) комісії, утворюваної на паритетних засадах і уповноваженої запропонувати узгоджений текст.

Підготовлений змішаною комісією текст Уряд подає для розгляду обома палатам. Жодна поправка не може бути схвалена без згоди Уряду.

Якщо змішана комісія не може запропонувати узгоджений текст, або якщо такий текст не буде схвалений відповідно до положень попередньої частини, Уряд може після нового читання в Національних зборах і Сенаті вимагати від Національних зборів ухвалити остаточне рішення. За таких умов Національні збори можуть повернутися до тексту, розробленого змішаною комісією, або до схваленого цією палатою, до якого за необхідності були внесені одна або кілька поправок, схвалених Сенатом.

Стаття 46

Закони, які відповідно до Конституції віднесені до органічних, приймають і до них вносять зміни в такому порядку.

Відповідні законопроект або законодавча пропозиція у першому читанні можуть бути передані на розгляд і голосування після закінчення строків, встановлених у частині третій статті 42. Якщо застосовується спрощена процедура з дотриманням вимог, передбачених у статті 45, законопроект або законодавча пропозиція можуть бути передані на розгляд до палати до закінчення п'ятнадцятиденного строку з моменту їх внесення.

Застосовується порядок, передбачений у статті 45. За відсутності згоди між палатами законопроект може бути схвалений Національними зборами в останньому читанні абсолютною більшістю голосів їх членів.

Органічні закони, які стосуються Сенату, повинні бути прийняті в однаковій редакції обома палатами.

Промульгація органічних законів може бути здійснена лише після встановлення Конституційною радою їх відповідності Конституції.

Стаття 47

Парламент схвалює законопроекти про фінанси у порядку, передбаченому органічним законом.

Якщо Національні збори не схвалили законопроект у першому читанні протягом сорока днів після його внесення, Уряд передає законопроект на розгляд до Сенату, який схвалює його протягом п'ятнадцяти днів. Після цього застосовується порядок, передбачений у статті 45.

Якщо Парламент не схвалив законопроект протягом сімдесятиденного строку, його положення можуть вступити у силу шляхом видання ордонансу.

Якщо закон про фінанси, який визначає доходи і видатки на бюджетний рік, не був внесений вчасно і до початку бюджетного року, Уряд у терміновому порядку звертається до Парламенту за дозволом на здійснення оподаткування і шляхом видання відповідного декрету надає кредити для фінансування державних органів згідно з нормативами попереднього року.

Встановлені в цій статті строки перериваються якщо Парламент не на сесії.

Стаття 47-1

Парламент схвалює законопроекти про фінансування соціального забезпечення у порядку, передбаченому органічним законом.

Якщо Національні збори не схвалили законопроект у першому читанні протягом двадцяти днів після його внесення, Уряд передає законопроект на розгляд до Сенату, який повинен схвалити його протягом п'ятнадцяти днів. Після цього застосовується порядок, передбачений у статті 45.

Якщо Парламент не схвалив законопроект протягом п'ятдесятиденного строку, його положення можуть вступити в силу шляхом видання ордонансу.

Встановлені в цій статті строки перериваються якщо Парламент не на сесії або якщо кожна палата протягом визначеного строку ухвалює рішення не проводити засідання відповідно до другої частини статті 28.

Стаття 47-2

Рахункова палата сприяє Парламенту у здійсненні контролю за діяльністю Уряду. Вона сприяє Парламенту і Уряду у здійсненні контролю за виконанням законів про фінанси і законів про фінансування соціального забезпечення, а також в оцінці публічної політики. Оприлюднюючи свої доповіді, Рахункова палата сприяє поінформуванню громадян.

Звіти у сфері публічного адміністрування повинні бути регулярними і достовірними. Вони повинні засвідчувати стан управління у конкретній сфері, стан відповідного майна і фінансів.

Стаття 48

Без урахування положень трьох останніх частин статті 28, порядок денний засідань визначається кожною палатою Парламенту.

Засідання протягом двох з чотирьох тижнів пріоритетно і у порядку, встановленому Урядом, присвячуються розгляду текстів, які запропоновані Урядом до порядку денного засідань.

Розгляд законопроектів про фінанси, законопроектів про фінансування соціального страхування, законопроектів про надзвичайний стан, а також проектів актів, передбачених у статті 35, на вимогу Уряду включається до порядку денного засідання як пріоритетний.

Засідання палат протягом одного з чотирьох тижнів пріоритетно і у порядку, встановленому кожною палатою, присвячуються контролю за діяльністю Уряду і оцінці публічної політики.

За рішенням кожної палати один день її засідань протягом місяця при-

свячується розгляду ініціатив опозиційних груп у відповідній палаті, а також груп, які становлять меншість.

Не менше ніж одне засідання на тиждень, включаючи позачергові сесії, передбачені у статті 29, призначається пріоритетно для запитань членів Парламенту і відповідей Уряду.

Стаття 49

Після обговорення в Раді міністрів Прем'єр-міністр порушує перед Національними зборами питання про відповідальність Уряду у зв'язку з програмою його діяльності або декларацією стосовно загальної політики.

Національні збори можуть виразити недовіру Уряду шляхом прийняття резолюції осуду (*motion de censure*). Така резолюція вноситься від імені не менше ніж однієї десятої складу Національних зборів. Голосування відбувається через сорок вісім годин після її внесення. Рахуються тільки голоси, подані за резолюцію осуду, яка приймається більшістю голосів членів палати. Один й той самий депутат не може підписувати більше ніж три пропозиції щодо резолюції осуду протягом чергової сесії і більше ніж одну протягом позачергової сесії, за винятком випадків, передбачених у наступній частині.

Після обговорення в Раді міністрів Прем'єр-міністр може порушити перед Національними зборами питання про відповідальність Уряду у зв'язку з голосуванням стосовно будь-якого законопроекту про фінанси або законопроекту про фінансування соціального забезпечення. Закон проєкт вважається схваленим якщо протягом наступних двадцяти чотирьох годин не буде внесена і прийнята резолюція осуду відповідно до умов, визначених у попередній частині. Прем'єр-міністр на одній й тій самій сесії може ще раз звернутися до такої процедури у зв'язку з розглядом іншого законопроекту або законодавчої пропозиції.

Прем'єр-міністр може вимагати прийняття Сенатом декларації стосовно загальної політики (*declaration de politique generale*).

Стаття 50

Якщо Національні збори приймають резолюцію осуду або не схвалюють програму Уряду чи не приймається декларація стосовно загальної політики, Прем'єр-міністр повинен заявити Президенту Республіки про відставку Уряду.

Стаття 50-1

Уряд за власною ініціативою або на вимогу будь-якої парламентської групи, утвореної згідно зі статтею 51-1, може зробити заяву в кожній палаті, яка обговорюється, і може вимагати голосування за цією заявою, що не означає порушення питання про його відповідальність.

Стаття 51

Закриття чергових або позачергових сесій відкладається для застосування, у випадку необхідності, положень статті 49. З відповідною метою проводяться додаткові засідання.

Стаття 51-1

Регламентом кожної палати визначаються права парламентських груп, утворюваних у відповідній палаті. Регламентом визначаються особливі права опозиційних груп у палаті, а також груп, які становлять меншість.

Стаття 51-2

У кожній палаті утворюються слідчі комісії для здійснення функцій контролю і оцінки, визначених у частині першій статті 24. Ці комісії отримують інформацію згідно із законом.

Законом визначається порядок організації і діяльності комісій з контролю і оцінки. Умови їх утворення встановлюються регламентом кожної з палат.

РОЗДІЛ VI

ПРО МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ І УГОДИ

Стаття 52

Президент Республіки веде переговори і ратифікує міжнародні договори (traits).

Його інформують про переговори щодо укладання будь-якої міжнародної угоди (accord international), яка не підлягає ратифікації.

Стаття 53

Мирні договори, торговельні договори, договори або угоди, що стосуються міжнародних організацій, залучення державних фінансів, які змінюють положення законодавчого характеру, а також стосуються стає тусу індивідів, цесії, обміну або приєднання території, можуть бути ратифіковані або затверджені виключно законом.

Вони вступають в дію після ратифікації або затвердження.

Будь-яка цесія, обмін або приєднання території недійсні без згоди відповідного населення.

Стаття 53-1

Республіка може укласти з європейськими державами, які мають такі самі обов'язки щодо надання притулку і захисту прав людини і фундаментальних свобод, угоди про повноваження на розгляд звернень про надання притулку.

Якщо розгляд звернень не віднесений до їх компетенції за відповідними угодами, органи Республіки можуть надати притулок будь-якому іноземцю, що переслідується за діяльність на благо свободи, або тому, хто звертається до Франції за захистом з інших мотивів.

Стаття 53-2

Республіка може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (*Cour penale internationale*) на умовах, передбачених у Договорі, який був підписаний 18 липня 1998 року.

Стаття 54

Якщо Конституційна рада на звернення Президента Республіки, Прем'єр-міністра, голови однієї з палат, шістдесяти депутатів або шістдесяти сенаторів встановить, що міжнародний договір або угода включають положення, які суперечать Конституції, дозвіл на його ратифікацію або затвердження може бути наданий лише після внесення відповідних змін до Конституції.

Стаття 55

Договори або угоди, які належним чином ратифіковані або затверджені, з моменту їх опублікування і за умов застосування відповідного договору або угоди іншою стороною мають вищу силу відносно законів.

РОЗДІЛ VII

КОНСТИТУЦІЙНА РАДА

Стаття 56

Конституційна рада (Conseil constitutionnel) складається з дев'яти членів, строк повноважень яких становить дев'ять років, і вони не можуть бути призначені повторно. Третина складу Конституційної ради поновлюється кожні три роки. Три члени призначаються Президентом Республіки, три – головою Національних зборів, три – головою Сенату. Призначення здійснюються у порядку, передбаченому в останній частині статті 13. Здійснювані головами палат призначення ґрунтуються на висновках компетентної постійної комісії палати.

Крім цих дев'яти членів, до складу Конституційної ради довічно входять колишні Президенти Республіки.

Голова Конституційної ради призначається Президентом Республіки. Його голос є вирішальним у випадку поділу голосів нарівно.

Стаття 57

Повноваження члена Конституційної ради несумісні з повноваженнями міністра або члена Парламенту. Інші випадки несумісності встановлюються органічним законом.

Стаття 58

Конституційна рада доглядає за належністю (veille a la regularite) виборів Президента Республіки.

Вона розглядає відповідні скарги і оголошує результати виборів.

Стаття 59

Якщо оспорується результати виборів депутатів і сенаторів, Конституційна рада визначає належність їх процедури.

Стаття 60

Конституційна рада доглядає за належністю проведення референдуму, передбаченого у статтях 11, 89 і розділі XV, оголошує його результати.

Стаття 61

Органічні закони до промуньгації, а також вказані у статті 11 пропозиції щодо законів до їх винесення на референдум і регламенти палат Парламенту до їх застосування, передаються на розгляд до Конституційної ради, яка встановлює їх відповідність Конституції.

З такою метою закони до промуньгації можуть бути передані до Конституційної ради за зверненням Президента Республіки, Прем'єр-міністра, голови Національних зборів, голови Сенату, шістдесяти депутатів або шістдесяти сенаторів.

У випадках, передбачених у двох попередніх частинах, Конституційна рада повинна постановити рішення протягом місяця. На вимогу Уряду і з мотивів невідкладності цей строк скорочується до восьми днів.

Звернення до Конституційної ради щодо закону перериває строк здійснення промуньгації.

Стаття 61-1

Якщо будь-який суд при здійсненні юрисдикції застосує положення закону, яке обмежує гарантовані Конституцією права і свободи, Державна рада або Касаційний суд (Cour de cassation) можуть звернутися стосовно цього закону до Конституційної ради, і вона у визначений строк постановлює відповідне рішення.

Умови застосування положень цієї статті визначаються органічним законом.

Стаття 62

Положення, яке відповідно до статті 61 визнане не конституційним, не підлягає промуньгації і не може бути застосоване.

Положення, яке відповідно до статті 61-1 визнане не конституційним, скасовується з моменту опублікування рішення Конституційної ради або з моменту, встановленому у цьому рішенні. Конституційна рада може визначити умови і межі преюдиціальності відповідного рішення.

Рішення Конституційної ради не можуть бути оскаржені. Вони є обов'язковими для публічних влад (pouvoirs publics), для адміністративних органів і судів.

Стаття 63

Порядок організації і діяльності Конституційної ради, а також її процедура, включаючи строки розгляду запитів і звернень, визначаються органічним законом.

РОЗДІЛ VIII

СУДОВА ВЛАДА

Стаття 64

Президент Республіки є гарантом незалежності судової влади.

Йому сприяє Вища рада магістратури (Conseil superieur de la magistrature).

Статус суддів визначається (porte) органічним законом.

Судді на посаді незмінювані.

Стаття 65

Вища рада магістратури включає колегію (formation), уповноважену щодо суддів, і колегію, уповноважену щодо прокурорів.

Колегію, уповноважену щодо суддів, очолює перший голова Касаційного суду. Крім того, до складу цієї колегії входять п'ять суддів (magistrats du siege) і один прокурор (magistrat du parquet), один державний радник, призначуваний Державною радою, один адвокат, а також шість кваліфікованих осіб, що не є членами Парламенту, суднями або урядовцями, призначуваних нарівно Президентом Республіки, головою Національних зборів і головою Сенату. Відповідні призначення здійснюються в порядку, передбаченому в останній частині статті 13. Призначення, здійснювані головами палат, ґрунтуються на висновках компетентної постійної комісії кожної з палат.

Колегію, уповноважену щодо прокурорів, очолює генеральний прокурор (procureur general) при Касаційному суді. Крім того, до складу цієї колегії входять п'ять прокурорів і один суддя, а також один державний радник, один адвокат і шість кваліфікованих осіб, вказаних у попередній частині.

Колегія Вищої ради магістратури, уповноважена щодо суддів, вносить пропозиції на призначення суддів Касаційного суду, першого голови апеляційного суду (cour d'appel) і голови суду першої інстанції (tribunal de grande instance). Інші судді призначаються за наявності її висновків.

Колегія Вищої ради магістратури, уповноважена щодо прокурорів, надає висновки відносно призначення прокурорів.

Колегія Вищої ради магістратури, уповноважена щодо суддів, виконує

функції дисциплінарної ради стосовно суддів. У цьому випадку до її складу, крім членів, вказаних у другій частині, входить суддя, включений до складу колегії, уповноваженої щодо прокурорів.

Колегія Вищої ради магістратури, уповноважена щодо прокурорів, надає висновки відносно застосування дисциплінарних санкцій до прокурорів. У цьому випадку до її складу, крім членів, вказаних у третій частині, входить прокурор, включений до складу колегії, уповноваженої щодо суддів.

Вища рада магістратури збирається на пленарні засідання для надання пропозицій і висновків за поданнями Президента Республіки, здійсненими відповідно до статті 64. В такий самий спосіб Вища рада магістратури розглядає питання відносно дотримання суддями вимог професійної етики, а також будь-які інші питання судової і суддівської діяльності, щодо яких є запити міністра юстиції. Пленарне засідання повинно відбуватися за участю не менше ніж трьох з п'яти суддів, вказаних у другій частині, трьох з п'яти прокурорів, вказаних у третій частині, а також державного радника, адвоката і шести кваліфікованих осіб, вказаних у другій частині. На пленарному засіданні головує перший голова Касаційного суду, якого може заміщувати генеральний прокурор при цьому суді.

Міністр юстиції може брати участь у засіданнях колегій Вищої ради магістратури, крім тих, на яких розглядаються дисциплінарні питання.

До Вищої ради магістратури може звернутися сторона у будь-якому судовому процесі з дотриманням умов, встановлених органічним законом.

Умови застосування цієї статті визначаються органічним законом.

Стаття 66

Ніхто не може бути свавільно позбавлений свободи.

Судова влада як охоронець індивідуальної свободи забезпечує дотримання цього принципу відповідно до умов, передбачених законом.

Стаття 66-1

Ніхто не може бути присуджений до смертної кари.

РОЗДІЛ ІХ

ВИСОКИЙ СУД

Стаття 67

Президент Республіки не несе відповідальності за свої діяння, вчинені при здійсненні повноважень, за винятками, встановленими у статтях 53-2 і 68.

Він у період мандата не може бути викликаний до суду або до адміністративного органу з метою отримання свідчень про будь-яке діяння, надання інформації, проведення будь-якого розслідування. У зв'язку з цим строки давності або строки звернення до суду перериваються.

Провадження і процесуальні дії стосовно нього можуть бути поновлені або розпочаті не раніше ніж через місяць після закінчення здійснення ним повноважень.

Стаття 68

Президент Республіки може бути усунений з посади тільки у випадку порушення обов'язків, явно несумісного із здійсненням його мандата. Усунення з посади здійснює Парламент, що діє як Високий Суд (Haute Cour).

Рішення про скликання Високого Суду ухвалюється однією з палат Парламенту і невідкладно передається до другої палати, яка ухвалює відповідне рішення у п'ятнадцятиденний строк.

Голова Національних зборів головує у Високому Суді. Високий Суд у місячний строк постановлює рішення про усунення Президента Республіки шляхом таємного голосування бюлетенями. Рішення Високого Суду про усунення Президента вступає в силу негайно.

Відповідно до цієї статті рішення ухвалюються і постановлюються більшістю у дві третини голосів членів кожної з палат Парламенту або Високого Суду. Будь-яке делегування права голосу заборонено. Враховуються тільки голоси, подані за скликання Високого Суду або за усунення з посади.

Умови застосування цієї статті встановлюються органічним законом.

РОЗДІЛ X

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ УРЯДУ

Стаття 68-1

Члени Уряду несуть відповідальність за діяння, вчинені ними при здійсненні повноважень, які кваліфікуються на момент вчинення як злочини або проступки.

Вони підсудні Суду Республіки (Cour de justice de la République).

Суд Республіки постановлює рішення відповідно до закону, в якому визначені санкції за вчинення злочинів або проступків.

Стаття 68-2

Суд Республіки складається з п'ятнадцяти суддів: дванадцять членів Парламенту, яких обирають з власного складу нарівно Національні збори і Сенат після кожного повного або часткового оновлення відповідної палати, і трьох суддів Касаційного суду, один з яких головує в Суді Республіки.

Будь-яка особа, що потерпіла від злочину або проступку, вчиненого членом Уряду при здійсненні ним повноважень, може звернутися до комісії зі скарг.

Ця комісія ухвалює рішення про передачу скарги до суду для її розгляду в загальному порядку судочинства або передає скаргу генеральному прокурору при Касаційному суді для її розгляду в Суді Республіки.

Генеральний прокурор при Касаційному суді може офіційно звернутися до комісії зі скарг з приводу ухвалення нею рішення про передачу скарги до Суду Республіки.

Умови застосування цієї статті визначаються органічним законом.

Стаття 68-3

Положення цього розділу застосовуються також щодо діянь, вчинених до набрання ним чинності.

РОЗДІЛ XI

ЕКОНОМІЧНА, СОЦІАЛЬНА І ЕКОЛОГІЧНА РАДА

Стаття 69

Економічна, соціальна і екологічна рада на запити Уряду надає висновки щодо проектів законів, ордонансів або декретів, а також щодо заходів законодавчих пропозицій, поданих на її розгляд.

Один з членів Економічної, соціальної і екологічної ради може бути призначений доповідати у палатах Парламенту рішення стосовно поданих на її розгляд проектів або пропозицій.

Економічна, соціальна і екологічна рада може розглядати петиції з дотриманням умов, встановлених органічним законом. Після розгляду звернення вона інформує Уряд і Парламент про заходи, які доцільно їм вжити.

Стаття 70

Економічна, соціальна і екологічна рада може надавати Уряду і Парламенту консультації з приводу будь-якої проблеми економічного, соціального або екологічного характеру. Вона також може надавати консультації Уряду з приводу проектів програмних законів про визначення довготривалої перспективи щодо державних фінансів. Будь-який план або проект програмного закону економічного, соціального або екологічного характеру може бути поданий для надання відповідної консультації.

Стаття 71

Склад Економічної, соціальної і екологічної ради не може бути більшим ніж двісті тридцять три особи. Порядок її діяльності встановлюється органічним законом.

РОЗДІЛ XI БІС

ЗАХИСНИК ПРАВ

Стаття 71-1

Захисник прав (Defenseur des droits) наглядає за дотриманням прав і свобод адміністративними органами держави і територіальних колективів, публічними установами, а також будь-якою організацією, що здійснює публічні функції або повноваження згідно з органічним законом.

За умов, передбачених органічним законом, до Захисника прав може звернутися будь-який індивід, який вважає, що його права порушені діяльністю органів або установ, передбачених у попередній частині. Він може відповідно діяти і за власною ініціативою.

Органічним законом визначаються повноваження Захисника прав і умови, за яких він при здійсненні визначених повноважень може звернутися до інших організацій.

Захисник прав призначається Президентом Республіки строком на шість років у порядку, передбаченому в останній частині статті 13, і не може бути призначений повторно. Його посада несумісна з посадами члена Уряду і члена Парламенту. Інші випадки несумісності встановлюються органічним законом.

Захисник прав звітує про свою діяльність перед Президентом Республіки і перед Парламентом.

РОЗДІЛ XII

ТЕРИТОРІАЛЬНІ КОЛЕКТИВИ

Стаття 72

Територіальними колективами Республіки є комуни, департаменти, регіони, колективи зі спеціальним статусом, а також заморські колективи (collectivite d'outre-mer), визначені у статті 74. Будь-який інший територіальний колектив утворюється від імені кількох таких колективів відповідно до закону і в разі необхідності.

Територіальні колективи можуть ухвалювати спільні рішення в межах своїх повноважень для більш ефективної їх реалізації на місцевому рівні.

Відповідно до передбачених законом умов територіальні колективи вільно управляються виборними радами (*conseils elus*), наділеними повноваженнями регламентарного характеру.

Відповідно до передбачених органічним законом умов, за винятком випадків виникнення загрози реалізації гарантованої Конституцією публічної свободи або права, територіальні колективи або їх об'єднання на основі закону або регламентарного акта можуть з метою експеримента і на обмежений період відступати від положень законів і регламентів, які регулюють реалізацію їх компетенції.

Жодний територіальний колектив не може здійснювати контроль за іншим колективом. Якщо реалізація компетенції потребує залучення кількох колективів, закон може уповноважити один з відповідних колективів або їх об'єднання організувати спільну діяльність.

У територіальних колективах Республіки державний представник (*representant de l'Etat*), який репрезентує кожного з членів Уряду, забезпечує національні інтереси, а також здійснення адміністративного контролю і виконання законів.

Стаття 72-1

Законом встановлюються умови, згідно з якими виборці в кожному територіальному колективі можуть шляхом реалізації права петиції вимагати включити до порядку денного зборів (*l'assemblee*) колективу питання, що віднесене до його компетенції.

Відповідно до передбачених органічним законом умов проекти рішень або актів, ухвалення чи прийняття яких віднесене до компетенції територіального колективу, можуть бути за місцевою ініціативою винесені на референдум, що проводиться за рішенням відповідного колективу.

Для створення територіального колективу, надання йому спеціального статусу або змін в його організації необхідно прийняти закон, попередньо з'ясувавши думку виборців у відповідному колективі. Зміна меж територіальних колективів відбувається також після з'ясування думки виборців, здійснюваного на передбачених законом умовах.

Стаття 72-2

Територіальні колективи мають ресурси, якими вони вільно розпоряджаються відповідно до умов, встановлених законом.

Вони можуть отримувати всі або частину коштів від податків, що надходять з будь-яких відповідних джерел. Законом може бути дозволено територіальним колективам визначати підстави оподаткування і ставки податків у встановлених ним межах.

Фіскальні надходження та інші ресурси безпосередньо територіальних колективів становлять для кожної з їх категорій визначальну частину сукупних ресурсів. Умови виконання цього правила встановлюються органічним законом.

Будь-яка передача повноважень держави територіальним колективам і між самими колективами супроводжується передачею ресурсів, необхідних для їх здійснення. Будь-яке надання або розширення повноважень, яке пов'язане із збільшенням витрат територіальних колективів, супроводжується виділенням ресурсів відповідно до закону.

Розподіл ресурсів, який повинен забезпечити рівні права територіальних колективів, передбачається (*prevoit*) законом.

Стаття 72-3

Республіка визнає частиною французького народу населення заморських територій, керуючись спільними ідеалами свободи, рівності і братерства.

Гваделупа, Гвіана, Мартініка, Реюньйон, Майотта, Сен-Бартелемі, Сен-Мартін, Сен-П'єр і Мікелон, острови Уолліс і Футуна та Французька Полінезія мають статус, визначений у статті 73 відносно заморських департаментів і регіонів (*departement et region d'outre-mer*), а також відносно територіальних колективів, утворених згідно з останньою частиною статті 73, і визначений у статті 74 для інших колективів.

Статус Нової Каледонії визначений у розділі XIII.

Правовий режим і особливості організації французьких володінь у районі Австралії і Антарктики, а також Кліппертонна, визначаються законом.

Стаття 72-4

Будь-яка зміна статусу територіальних колективів, вказаних у другій частині статті 72-3, або зміна правового режиму, передбаченого у статтях 73 і 74, не може відбуватися без урахування думки виборців у відповідному колективі або у частині колективу, що передбачає необхідність опитування виборців відповідно до положень наступної частини. Зміна правового режиму здійснюється на основі органічного закону.

На сформульовану під час сесій пропозицію Уряду або на спільну пропозицію палат Парламенту, які опубліковуються в Офіційному віснику, Президент Республіки ухвалює рішення про опитування виборців у заморському територіальному колективі стосовно його організації, повноважень або статусу. Якщо передбачене у попередній частині опитування пропонує Уряд, така пропозиція подається на розгляд до кожної з палат Парламенту і повинна бути обговорена.

Стаття 73

У заморських департаментах і регіонах на загальних підставах застосовуються закони і регламенти. Вони можуть бути адаптовані з урахуванням особливостей цих територіальних колективів.

Якщо на це уповноважує закон або регламент, адаптація з питань, віднесених до компетенції територіальних колективів, здійснюється самими колективами шляхом ухвалення відповідних рішень.

Без урахування першої частини, територіальні колективи, визначені у цій статті, можуть бути уповноважені згідно із законом або регламентом встановлювати правила з визначених питань законодавчого або регламентарного характеру, які будуть застосовуватися в межах їх території.

Ці правила не можуть стосуватися питань громадянства, громадянських прав, гарантій публічної свободи, статусу і правоздатності індивідів, судоустрою, кримінального права, кримінального процесу, зовнішньої політики, оборони, безпеки і публічного порядку, емісії грошей, кредитування і грошового ринку, а також виборчого права. Наведений перелік може бути уточнений і доповнений органічним законом.

Положення двох попередніх частин не застосовуються до департаменту і регіону Реюньйон.

Передбачені у другій і третій частинах повноваження встановлюються на вимогу територіального колективу відповідно до умов, передбачених органічним законом. Вони не можуть бути встановлені на шкоду реалізації гарантованої цією Конституцією публічної свободи або права.

Зміна статусу заморського департаменту або регіону чи об'єднання таких колективів відбувається відповідно до положень частини другої статті 72-4 і з урахуванням думки виборців у відповідних територіальному колективі або колективах.

Стаття 74

У цій статті встановлено (regies) статус заморського колективу, зумовлений його інтересами як суб'єкта влади, що здійснюється у Республіці.

Цей статус визначається органічним законом, який адаптований зборами відповідного колективу і передбачає:

- умови застосування законів і регламентів;
- повноваження відповідного колективу; делегування повноважень колективу не може бути здійснене з питань, визначених у частині четвертій статті 73 і за необхідності уточнених і доповнених органічним законом;
- правила організації і функціонування інститутів відповідного колективу і порядок виборів до його зборів;
- умови здійснення цими інститутами опитування виборців щодо проєктів і пропозицій законів, проєктів ордонансів або декретів, які визначають особливості статусу відповідного колективу, а також щодо ратифікації або приєднання до міжнародних угод, укладених з питань, співвіднесених з компетенцією колективу.

Органічним законом можуть бути визначені відповідні територіальні колективи, відносно яких:

- Державна рада здійснює спеціальний контроль щодо актів зборів колективу, прийнятих з питань, які віднесені законом до компетенції відповідного колективу;
- збори територіального колективу можуть змінювати (модифікувати) закон, промудрогований після встановлення статусу колективу, якщо питання про таку зміну за ініціативою зборів було розглянуте Конституційною радою, і вона визначила, що закон співвіднесений з компетенцією відповідного колективу;
- в інтересах місцевого населення територіальний колектив може здійснити зумовлені місцевими потребами заходи у сферах зайнятості, працевлаштування тих, хто займається різними видами професійної діяльності, а також права власності на землю;
- за умов контролю з боку держави і з метою забезпечення публічних свобод відповідний територіальний колектив може брати участь у реалізації повноважень щодо їх гарантування в межах території держави.

Інші особливості організації територіальних колективів можуть бути визначені законом з урахуванням пропозицій, сформульованих їх зборами.

Стаття 74-1

У заморських колективах, визначених (visees) у статті 74, і в Новій Каледонії з питань, що залишаються у віданні держави, Уряд уповноважений видавати ордонанси з метою розширення законодавчих положень, які

діють у метрополії, або адаптувати такі положення до організації колективу якщо закон прямо не виключає застосування такого порядку.

Відповідні ордонанси видає Рада міністрів після їх розгляду зборами колективу і за наявності висновку Державної ради. Вони вступають у силу після опублікування. Вони визнаються не дійсними в разі їх не затвердження Парламентом протягом вісімнадцяти місяців після опублікування.

Стаття 75

Громадяни Республіки, які не мають загального статусу (*statut civil de droit commun*), визначеного відповідно до статті 34, зберігають персональний статус (*statut personnel*) поки від нього не відмовляться.

Стаття 75-1

Регіональні мови є надбанням Республіки.

РОЗДІЛ XIII

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

СТОСОВНО НОВОЇ КАЛЕДОНІЇ

Стаття 76

До 31 грудня 1998 року населення Нової Каледонії повинно визначитися шляхом голосування відносно положень угоди, підписаної в Нумеа 5 травня 1998 року і опублікованої 27 травня 1998 року в Офіційному віснику Французької Республіки.

У голосуванні можуть взяти участь особи, які відповідають вимогам, встановленим у статті 2 закону № 880-1028 від 9 листопада 1988 року.

Необхідні для проведення голосування заходи запроваджуються декретом Ради міністрів, попередньо розглянутим Державною радою.

Стаття 77

Органічний закон, який з урахуванням рішення зборів Нової Каледонії і позитивних результатів передбаченого у статті 76 голосування повинен

бути прийнятий для забезпечення напрямів розвитку Нової Каледонії, визначатиме:

- повноваження, які передаються інститутам Нової Каледонії, послідовність і способи такої передачі, а також розподіл обов'язків, що виникають за наслідками передачі;

- правила організації і функціонування інститутів Нової Каледонії, включаючи умови, за яких акти відповідних зборів до їх опублікування стають об'єктом контролю з боку Конституційної ради;

- правила відносно громадянства, організації і проведення виборів, зайнятості і застосування звичасового права;

- умови і строки, з урахуванням яких заінтересоване населення Нової Каледонії має намір проголосити повний суверенітет.

Інші необхідні заходи щодо застосування угоди, передбаченої у статті 76, визначаються законом.

Для встановлення виборців, що мають право брати участь у виборах членів зборів Нової Каледонії та її провінцій, складена спеціальна таблиця, на яку є посилання в угоді, вказаній у статті 76 Конституції і у статтях 188 і 189 органічного закону № 99-209 від 19 березня 1999 року про Нову Каледонію. Цією таблицею буде вважатися така, що складена з приводу голосування, передбаченого у статті 76, і включає осіб, які не допущені до участі в цьому голосуванні.

Статті 78–86

(відмінені)

РОЗДІЛ XIV ФРАНКОФОНІЯ І УГОДИ ПРО ОБ'ЄДНАННЯ

Стаття 87

Республіка бере участь у розвитку солідарності і співробітництва між державами і народами, спільною для яких є французька мова (франкофонія – В. Ш.).

Стаття 88

Республіка може укласти угоди з державами, які виражають намір об'єднатися з нею задля спільного цивілізаційного розвитку.

РОЗДІЛ XV

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Стаття 88-1

Республіка є учасником Європейського Союзу, створеного вільно для спільної реалізації визначеної компетенції на основі Договору про Європейський Союз і Договору про діяльність Європейського Союзу, як це передбачено Договором, підписаним 13 грудня 2007 року в Лісабоні.

Стаття 88-2

Правила припинення дії актів, прийнятих і виданих інститутами Європейського Союзу, встановлюються законом.

Стаття 88-3

Із дотриманням принципу взаємності і відповідно до умов Договору про Європейський Союз, підписаного 7 лютого 1992 року, право обирати і право бути обраним на муніципальних виборах може бути надано лише громадянам Союзу, які мешкають у Франції. Такі громадяни не можуть виконувати функції мерів та їх заступників, брати участь у визначенні виборників сенаторів і у виборах сенаторів. Органічний закон, що має бути прийнятий обома палатами Парламенту в однаковій редакції, визначатиме умови застосування цієї статті.

Стаття 88-4

Відразу після передачі до Ради Європейського Союзу проектів європейських законодавчих актів (*projets d'actes legislatifs europeens*) та інших проектів або пропозицій актів Європейського Союзу Уряд передає відповідні проекти або пропозиції до Національних зборів і Сенату.

Відповідно до правил, встановлених регламентом кожної з палат, палати можуть приймати резолюції щодо проектів, пропозицій або документів, вказаних у попередній частині, а також щодо будь-яких документів, які надійшли від інститутів Європейського Союзу. В разі необхідності такі резолюції можуть бути прийняті у періоди між сесіями.

У кожній палаті Парламенту утворюється комісія з європейських справ.

Стаття 88-5

Законопроект про ратифікацію приєднання будь-якої держави до Європейського Союзу вноситься на референдум Президентом Республіки.

Відповідний закон може бути прийнятий Парламентом більшістю у три п'ятих кожної з його палат у порядку, передбаченому у частині третій статті 89.

Стаття 88-6

Національні збори або Сенат можуть схвалити вмотивований висновок щодо відповідності будь-якого проекту європейського законодавчого акта принципу субсидіарності. Висновок передається головою відповідної палати Парламенту головам Європейського парламенту, Ради і Комісії Європейського Союзу. Про це інформують Уряд.

Кожна з палат Парламенту може звернутися до Суду Європейського Союзу (*Cour de justice de l'Union européenne*) з питання щодо не відповідності принципу субсидіарності будь-якого європейського законодавчого акта. Відповідне звернення передається Урядом до Суду Європейського Союзу.

З такою метою і за необхідності у міжсесійний період можуть бути прийняті резолюції згідно з регламентом кожної з палат. Прийняття відповідних резолюцій ініціюється шістдесятма депутатами або шістдесятма сенаторами.

Стаття 88-7

У спосіб прийняття Національними зборами і Сенатом резолюції в однаковій редакції Парламент може заперечувати будь-якій зміні правил видання актів Європейського Союзу в порядку спрощеного перегляду договорів або в порядку співробітництва органів правосуддя у випадках, передбачених Договором про Європейський Союз і Договором про діяльність Європейського Союзу, підписаним 13 грудня 2007 року в Лісабоні.

РОЗДІЛ XVI

РЕВІЗІЯ КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 89

Ініціатива ревізії (внесення змін до – В.Ш.) Конституції належить Президенту Республіки, який діє на пропозицію Прем'єр-міністра, і членам Парламенту.

Проект або пропозиція ревізії Конституції розглядаються з дотриманням строку, встановленого у частині третій статті 42, і схвалюються обома палатами в однаковій редакції. Ревізія визнається остаточною після затвердження на референдумі.

Проект ревізії Конституції не виноситься на референдум якщо Президент Республіки вирішує передати його на розгляд Парламенту, скликаному як Конгрес. У такому випадку проект вважається затвердженим якщо його відповідно підтримають три п'ятих від числа тих, хто голосував. Функції бюро Конгресу виконує бюро Національних зборів.

Процедура ревізії не може бути розпочата або продовжена якщо існує загроза цілісності державної території.

Республіканська форма правління не може бути предметом ревізії.

РОЗДІЛ XVII

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

(відмінений)

Конституція Французької Республіки
(з передмовою Володимира Шаповала)

Рекомендовано до друку
правлінням Центру політико-правових реформ

Підписано до друку 15.09.2017 р.

Формат 64×90 1/16.

Наклад. 300. Зам. 1312.

Видавець: ФОП Москаленко О.М.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців:
Серія ДК №3304 видано Держкомтелерадіо України 28.10.2008 р.

Надруковано з готових діапозитивів ФОП Москаленко О.М.

ISBN 978-966-2214-13-0

9 789662 214130